

DEMBINSKI FŐVEZÉRSÉGE ÉS A KÁPOLNAI CSATA

(Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1975. 375 o.)

Számos munka jelzi, hogy marxista történetírásunk fontos feladatának tekintik az 1848—49. évi forradalom és szabadságharc történetének feltárását, helyes értékelését és eddigi ismereteink bővítését. Közöttük sajnálatosan kevés a hadtörténelmi feldolgozás, de még kevesebb azoknak a munkáknak a száma, amelyek a szabadságharc egészének, vagy egy meghatározott időszakának hadműveleti kérdéseivel foglalkoznak. E hiányt enyhíti némileg Borus József könyve.

A témaválasztás nemcsak azért indokolt és szerencsés, mert Dembinski fővezérsége, a kápolnai csata és annak következményei nem kapták meg a megfelelő helyet a szabadságharc történetével foglalkozó összefoglaló munkákban, hanem azért is, mert a magyar és az osztrák főerők első összecsapása lehetőséget nyújt — a két haderő egybevetésével — a honvédsereg fegyelmi helyzetének, harci moráljának, kiképzésének, felszerelésének és vezetésének a bemutatására; alkalmat ad azoknak az erőfeszítéseknek a taglalására, amelyek képessé tették az osztrákok elől a Tisza vonala mögé visszahúzódo honvédsereget a tavaszi ellentámadás sikeres végrehajtására, és mert Dembinski fővezérségének ideje tükrözi a honvédsereg legfelsőbb katonai vezetésének bonyolultságát, az egész szabadságharc alatt végighúzódo megoldatlanságát, valamint a politikai és katonai vezetés közötti ellentéteket és az ebből fakadó következtelenségeket, félmegoldásokat.

A teljes forrásanyag ismeretének birtokában fölünyes biztonsággal kalauzolja végig olvasóját Borus József a tárgyalt időszakon és annak jelentős eseményein. Az osztrák és magyar források egybevetésével és vallatásával, az események, jelenségek sokoldalú vizsgálata és elemzése útján, rendki-

vül fejlett kritikai érzékkel alakítja ki állásfoglalását a különböző kérdésekben. Még a helyell-közzel megfogalmazott feltételezéseknek is valóság-alapjuk van. A részletek precíz, aprólékos kimunkálása nem jár azzal a gyakori következménnyel, hogy nehezebbé válik az egész mű áttekinthetősége. A könyv eszmei vonalvezetése mindvégig töretlen, az események logikai láncolatának és egymásbafonódásának bemutatása végig világos. Tiszteletet vált ki a különböző személyek részrehajlás nélküli, elfogulatlan értékelése és bírálata is. Ezek az erények — logikus okfejtéssel, félreérthetetlenül megfogalmazott állásfoglalásokkal és világos, érthető stílussal párosulva — nemcsak a szakmabeliek számára teszik értékkessé a könyvet, hanem az 1848—49. évi forradalom és szabadságharc katonai kérdései iránt érdeklődők számára is érdekes, élvezetes, sőt izgalmas olvasmányt jelent.

Az elnézésből, elírásból vagy nyomdai tévedésből eredő, itt-ott fellelhető apró pontatlanságok, vagy következtelenségek sokkal jelentéktelenebbek annál, semhogy egy recenzió keretén belül szót érdemelnének.

A könyv kivitelezése a Zrínyi Katonai Kiadó munkáját dicséri.

A csapatmozdulatok és a hadműveletek megértését 16 vázlat könnyíti meg.

Sajnálatos, hogy a jegyzetapparátus a kötet végén nyert elhelyezést, még sajnálatosabb azonban az, hogy nem készült a könyvhöz annak felhasználását elősegítő és megkönnyítő név- és helységnévmutató.

A könyv bevezető részében a szerző historiográfiai áttekintést ad a szabadságharc katonai történetével foglalkozó magyar és osztrák eredetű munkákról. Ezekről a szabadságharc periódizációjára, a kormánynak a kápolnai csatát meg-

előző politikai, gazdasági és katonai szervezési intézkedéseinek ismertetése és méltatása szempontjából formál véleményyt, kiemelve, hogy a polgári történetírással szemben e vonatkozásban is a marxista történetírás hozott változást. A továbbiakban a kápolnai csatával foglalkozó irodalmat vizsgálja és veszi bonckés alá.

A bevezetőt követő öt fejezetben az előszóban a munka céljaként megfogalmazott kérdésekre kísérel választ adni a szerző: a kápolnai csata a várt győzelem helyett miért végződött magyar visszavonulással; miért került sor Görgeinek és követőinek Dembinski elleni fellépésére; hogyan lett Görgei a legfontosabb magyar sereg fővezére?

A kérdésekre adandó válasz keresése, valamint az olvasó tájékoztatása céljából „A Tiszántúl biztosítása” című fejezetben ismerteti a főváros feladása előtti katonai helyzetet, a főváros feladását, Bem erdélyi sikereinek a hatását, majd részletesebben tárgyalja a kezdetben Mészáros, később Klapka parancsnoksága alatt álló felső-tiszai hadtest szervezését, és a gróf Schlik altábornagy vezette III. osztrák hadtest ellen vívott harcok kimenetelét és jelentőségét. Sokoldalú megközelítéssel ad választ a szabadságharc történetével foglalkozók által gyakran feltett kérdésre: miért nem kelt át Schlik a Tiszán, és miért nem támadt Debrecen irányába? A fejezet utolsó alfejezetében Perczel januári támadásának a sikereit ismerteti és reálisnak minősíti annak elgondolását a főváros fel-szabadítására.

„A Dembinski fővezérsége” című fejezetben, Kossuth ama törekvéséből kiindulva, hogy a honvédsereget a politikai vezetésnek engedelmessé fővezér vezesse, a szerző Dembinski kinevezésével foglalkozik. Rámutat Kossuth hibájára, hogy nem készítette elő Dembinski fővezérségét és kinevezése után sem tett semmit tekintélyének elismerésére és biztosítására, de a hadügy-minisztériumtól sem kapta meg a szükséges politikai és személyi támogatást. E mulasztások egyéb hiányosságokkal,

valamint Dembinski egyéniségének fogyatékosságaival párosulva azt eredményezték, hogy nem alakult ki közöttük, valamint hadtestparancsnokai között a szükséges összhang és bizalom. Két alfejezetben ismerteti a szerző Dembinski haditervét és a Kápolna előtti hadműveleteket, amelyek főleg Dembinskinek az eredeti elképzeléséhez való merev ragaszkodása miatt nem eredményezték Schlik hadtestének — a kápolnai csata kimenetelét oly jelentősen befolyásoló hadtestnek — a megsemmisítését. A fejezet utolsó alfejezetében a császári csapatok haditerveit és hadmozdulatait ábrázolja a kápolnai csatáig.

„A győzelem esélyei” című fejezetben sorra veszi azokat a tényezőket, amelyek a főerők első összecsapásának a kimenetelét befolyásolták. A két hadsereg erőviszonyait, fegyverzetét, felszerelését, ellátottságát és kiképzését, valamint a honvéd tisztikar összetételét, szakmai alkalmasságát és politikai meggyőződését elemezve, továbbá az OHB — főleg azonban Kossuth — szervező munkáját értékelve arra a megállapításra jut a szerző, hogy e tényezők és intézkedések a magyar fél számára is megteremtették a győzelem lehetőségét. A fővezér és hadtestparancsnokai közötti viszony elmérgesedése, Dembinski lassúsága, túlzott alkalmazkodása önmaga tervéhez, és szinte teljes tájékozatlansága az ellenség hadmozdulatairól csökkentették ugyan azt az előnyt, amit a hazai környezet ismerete és a magyar nép támogatása jelentett a honvédség számára, azonban így is csak Dembinski és hadtestparancsnokai képességén múltott, hogy a magyar nép áldozatvállalása és az OHB szervező munkája révén ütőképesé vált honvédsereg megveri-e a császári csapatokat.

A 4. fejezet a két fővezér, Windisch-Grätz és Dembinski terve és tudta nélkül megkezdett csatát ismerteti. A kápolnai csata, pontosabban a Kál és Verpelét közötti Tarna menti harcokat magyar szerző ilyen részletességgel még nem tárgyalta. Behatóan foglalkozik

Dembinski és hadtestparancsnokai hadvezetési ténykedésével. Dembinski főparancsnoki tevékenységét elemezve hibáztatja azt, hogy a már február 23-án összpontosított magyar hadsereggel nem támadta meg 26-a előtt a még erősen széttagolt császári sereget; hogy az ütközet során nem tudta biztosítani az egységes irányítást; hogy nem ismerte fel Kápolna kulcsszerepét a csata kimenetele szempontjából; hogy a tartalékot képező hadosztályok megérkezése után nem rendelt el támadást, hanem folytatta a visszavonulást. Rámutat a magyar jobbszárnyon levő Klapka felelősségére, aki későn ismerte fel, hogy Schlik támadása folytán Verpelét veszélyben van, és ennek eleste nem kis mértékben járult hozzá a magyar hadsereg visszavonulásának elrendeléséhez. A lehetőség adta kereteken belül kitér a szerző Görgei magatartására és gyanús intézkedéseire, amelyek nem a győzelem kivívását segítették elő, hanem az ellenkező irányba hatottak.

A kétnapos csata mérlegét akként vonja meg, hogy „Kerecsendre nem egy szétvert, hanem a harc térről parancsnokai hibájából kiszorult sereg vonult vissza”.

„A csata után” címet viselő utolsó fejezetben a császáriakkal való ismételt megütközés lehetőségeivel és kilátásaival foglalkozik a szerző. Értékelése szerint mind Kerecsendnél, mind

Mezőkövesdnél sikerrel járt volna a támadás, Dembinski azonban csak a negatívan ható tényezőket látta, nem ismerte a sereg hangulatát, ezért a további visszavonulást választotta Poroszló irányába, majd az átkelést a Tisza balpartjára. A főerő visszavonulását biztosító Klapkának Egerfarmosról, Görgeinek pedig Egerlővőre történő önkényes — Dembinski utasításaival ellentétes — visszavonulása, majd Poroszlónak elhamarkodott és szintén önkényes kiürítése szükségszerűen összeütközésre adott okot Dembinski és hadtestparancsnokai között, akik a hiányos felderítésből adódóan a poroszlói helyzetet veszélyesnek minősítették és Dembinski ellen léptek fel. A fejezet befejező része a szabadságharc történetében egyedülálló eseménnyel, a tiszafüredi zendüléssel foglalkozik és vizsgálja azokat az okokat, amelyek a Tiszafüredre siető Kossuthot arra készíteték, hogy Görgei kilátásba helyezett agyonlövétése és a kormány számára megbízható főparancsnok keresése helyett Görgei ideiglenes fővezérségét erősítse meg.

Borus József a munkája bevezetőjében felsorolt és a recenzióban is ismertetett három fő kérdésre pontos, kimerítő és megbízható választ adott. Könyve marxista hádtörténetírásunk egyik jelentős alkotásának tekinthető.

Böhm Jakab

MANFRIED RAUCHENSTEINER

1945 — ENTSCHEIDUNG FÜR ÖSTERREICH

(Verlag Styria, Graz—Wien—Köln, 1975. 271. o.)

A hitleri Németország leverésének, az ország felszabadításának harmincadik évfordulója alkalmából Ausztriában is számos, a nagy történelmi eseményhez méltó megemlékezés, tanulmány, önálló munka megjelentetésére került sor. Az „Entscheidung für Österreich” 1975 késő őszen, az évfordulóval kap-

csolatos kiadványok közül utolsónak került az olvasók kezébe, de megítélésünk szerint egyike marad azoknak, amelyet hosszabb idő elteltével is szívesen vesznek elő nemcsak a történészek, hanem a kortörténet iránt érdeklődő olvasók is. Erre egyrészt a könyv témája és legalább ugyanolyan mér-